

4.8. Η ΙΑΠΩΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Θρησκευτικές εκφράσεις στη ζωή του έθνους

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και ας απαντήσουμε στις ερωτήσεις: α) Τι βλέπουμε; β) τι σκεφτόμαστε γι' αυτό που βλέπουμε; και γ) τι είναι αυτό που μας κάνει να αναρωτιόμαστε;

Το «Αυτοκρατορικό Σίντο» και η σημερινή ιαπωνική θρησκευτικότητα

Σε ομάδες ή σε δυάδες ας μελετήσουμε το παρακάτω κείμενο και ας αναζητήσουμε αν υπάρχει κάποια σύνδεση ανάμεσα στις σημαίες και τη θρησκευτικότητα των Ιαπώνων.

Τι θα απαντούσαμε στο ερώτημα: «για ποιον λόγο επέλεξαν οι Ιάπωνες να απεικονίζουν τον ήλιο στη σημαία τους;».

Το Σίντο σήμερα

Μία μορφή που πήρε το Σίντο κατά τον 7ο-8ο αι. μ.Χ. είναι το «αυτοκρατορικό Σίντο». Σύμφωνα με αυτό, η θεά του ήλιου Αματεράσου έστειλε στο ιαπωνικό αρχιπέλαγος τον εγγονό της, για να το κυβερνήσει. Αυτός παντρεύτηκε με μια θνητή και οι απόγονοί τους, με βάση αυτόν τον μύθο, ονομάστηκαν βασιλείς και αργότερα, κατά μίμηση του Κινέζου ηγεμόνα, αυτοκράτορες. Αυτή η μορφή του Σίντο αποτέλεσε τη θεωρητική-θεολογική βάση του Δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου για την Ιαπωνία. Αυτό είχε ως κέντρο του τη λατρεία του αυτοκράτορα, ως καταγόμενου από την θεά του ήλιου Αματεράσου, και συνεπώς ως θείου όντος που είναι προορισμένο να κυβερνήσει τον κόσμο, και την έννοια της χώρας ως ιερής γης.

Μετά την ήττα της Ιαπωνίας στον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και την εξαναγκαστική αποκήρυξη εκ μέρους του αυτοκράτορα Χιροχίτο της θείας του ιδιότητας, το σύνταγμα που έφτιαξαν οι Αμερικανοί χώρισε τη θρησκεία από την πολιτεία. Καμιά θρησκεία δεν είναι κρατική, όλες είναι ίδιες ενώπιον του νόμου. Κυρίως το Σίντο θεωρήθηκε υπεύθυνο για την ήττα, αλλά και οι βουδιστικές Σχολές, μεταξύ των οποίων και το Ζεν, συνεργάστηκαν με το φασιστικό καθεστώς – αυτό το θέμα αποτελεί ένα από τα κεντρικά ζητήματα της σύγχρονης έρευνας. Παρά ταύτα, ο σύνδεσμος του κράτους με το Σίντο υπάρχει ακόμα με τη μορφή της σύνδεσης του αυτοκράτορα με το ιερό της Αματεράσου (θεάς του ήλιου) στο Ίσε (όπου, π.χ., στέλνει προσφορές), της τέλεσης από τον ίδιο, στα ανάκτορα, τελετών ευετηρίας που απευθύνονται στην Αματεράσου κ.λπ., παρά το ότι, σύμφωνα με το σύνταγμα, το αυτοκρατορικό αξίωμα δεν έχει θρησκευτικές διαστάσεις. Ο ίδιος σύνδεσμος παρατηρείται στα προσκυνήματα από τον Ιάπωνα πρωθυπουργό στον ναό Γιασουκούνι, όπου είναι θαμμένοι νεκροί του Δεύτερου Παγκοσμίου πολέμου, μεταξύ των οποίων και εγκληματίες πολέμου – πράγμα που κάθε τόσο ξεσηκώνει διαμαρτυρίες μεταξύ των Κορεατών, Κινέζων κ.λπ. Το Σίντο σήμερα υπάρχει κυρίως με τη μορφή που είναι γνωστή ως «Σίντο των ναών» και συνίσταται στην ένωση, σε έναν οργανισμό, όλων (σχεδόν) των σιντοϊστικών ναών της χώρας.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Σύγχρονη ιαπωνική λατρεία και πολυθεϊστική θρησκευτικότητα

Αφού μελετήσουμε σε ομάδες τα παρακάτω κείμενα για τον πολυθεϊστικό χαρακτήρα της ιαπωνικής θρησκευτικότητας, ας μπούμε στη θέση ενός θρησκευόμενου Ιάπωνα και ας συνθέσουμε με συντομία τα λόγια που εκείνος θα μπορούσε να απευθύνει προς κάποια ιαπωνική θεότητα (μπορούμε να επιλέξουμε ενδεικτικά ανάμεσα σε τέσσερα διαφορετικά πρόσωπα: έναν μαθητή στις τελευταίες τάξεις του σχολείου, έναν πατέρα τριών παιδιών, έναν συνταξιούχο αγρότη, μια εργαζόμενη γυναίκα σε πολυεθνική εταιρία).

Στο τέλος θα διαβάσουμε όσα γράψαμε στην ολομέλεια, συζητώντας τις επιλογές μας.

Ο πολυθεϊσμός ως η βασική θρησκεία του Ιαπωνικού λαού

Στην Ιαπωνία υπάρχουν δύο, κυρίως, θρησκείες: το πολυθεϊστικό Σίντο, που, αν και έχει απορροφήσει διάφορα ξένα, κυρίως κινεζικά στοιχεία, θεωρείται εγχώρια θρησκεία, και ο Μαχαγιάνα Βουδισμός, που μπήκε στη χώρα στα μέσα του 6ου αι. μ.Χ. Το Σίντο πήρε αυτό το όνομα, που σημαίνει «οδός = θρησκεία των θεών», σε αντιδιαστολή προς την οδό = θρησκεία του Βούδα. Οι θεότητες του Σίντο λέγονται κάμι. Αρχικά, το Σίντο συνυπήρχε με τον Βουδισμό. Μετά την επικράτηση του Βουδισμού, τα κάμι θεωρήθηκαν ως οι τοπικές, ιαπωνικές αβατάρ των Βουδών και των μποντισατβών. Επί αιώνες, με αυτόν τον τρόπο, ο Βουδισμός υπήρξε η επικρατούσα θρησκεία, αν και το Σίντο δεν εξέλιπε εντελώς. Από τον 17ο αιώνα άρχισε να αναβιώνει μέσα σε εθνικιστικούς κύκλους. Και από το 1868 και μετά, αφού διαχωρίστηκε από τον Βουδισμό, αποκαταστάθηκε ως εθνική θρησκεία. Αν και ο Βουδισμός περιορίστηκε, οι δύο θρησκείες από τότε συνυπάρχουν στην Ιαπωνία. Ο Κομφουκιανισμός επίσης υπάρχει, διέποντας μεγάλο μέρος της ηθικής και των κοινωνικών σχέσεων.

Παρόλο που επίσημα Σίντο και Βουδισμός αποτελούν δύο διαφορετικές θρησκείες, η θρησκεία του μέσου Ιάπωνα, αυτή που αντιστοιχεί στην κοινή θρησκεία της Κίνας, περιλαμβάνει και τις δύο. Σύμφωνα με το γνωστό ρητό «ο Ιάπωνας γεννιέται σιντοϊστής και πεθαίνει Βουδιστής». Τα θέματα της ζωής αναλαμβάνει το Σίντο, ενώ εκείνα του θανάτου ο Βουδισμός. Έτσι η γέννηση ενός παιδιού, η προστασία του, η επιτυχία του στη ζωή κ.λπ. ανατίθενται σε κάποιο κάμι. Αντίθετα, μια καλύτερη μεταθανάτια τύχη, όπως η αναγέννηση στον παράδεισο του Βούδα Αμίντα ή και μια καλή μετενσάρκωση, κατά προτίμηση σε αυτή τη γη, ανατίθενται σε Βούδες και μποντισάτβες. Όμως, εκτός από αυτά τα δύο άκρα της ζωής, ο μέσος Ιάπωνας χρησιμοποιεί σε όλη τη διάρκεια του βίου του θεία όντα προερχόμενα από αυτές τις δύο θρησκείες. Ανάλογα με τις ανάγκες του, θα απευθυνθεί είτε σε ένα κάμι ή σε έναν Βούδα ή μποντισάτβα ή (εάν πρόκειται για κάτι που έχει σχέση με τα γράμματα – π.χ. εισαγωγικές εξετάσεις) σε κάποιο θεοποιημένο Κομφουκιανό λόγιο. Μπορεί ακόμη (εκτός από το γάμο) να γιορτάσει τα Χριστούγεννα (ως δυτική –αμερικανική– γιορτή που η ατμόσφαιρά της αρέσει, να προσευχηθεί ή να ζητήσει κάτι σε μια χριστιανική εκκλησία. Τίποτε δεν αποκλείεται – όλα τα θεία όντα ή τα στοιχεία διαφόρων θρησκειών μπορούν να χρησιμοποιηθούν.

Βέβαια, περισσότερο από όλα τα θεία όντα, αυτά που κυρίως λατρεύονται είναι τα πνεύματα της οικογένειας, δηλαδή τα προγονικά πνεύματα. Από αυτά ζητείται η προστασία των μελών της οικογένειας, στην οποία ανήκουν και τα ίδια ως αόρατα μέλη της. Όπως στην Κίνα και στην Κορέα, ο προγονολατρικός βωμός, παραδοσιακά, βρίσκεται κι εδώ σε κάθε σπίτι, με τα πλακίδια των ονομάτων ή συνηθέστερα, τις φωτογραφίες των νεκρών. Στο βωμό τους, βρίσκονται και βουδιστικά αγάλματα ή εικόνες. Σε αυτόν τον βωμό γίνονται καθημερινά προσφορές ρυζιού, ποτών, λουλουδιών κ.λπ. Σε άλλο βωμό (κανονικά ένα ιαπωνικό σπίτι διαθέτει και τους δύο), βρίσκονται αγάλματα ή εικόνες των κάμι του Σίντο. Η κύρια προγονολατρική γιορτή, που λέγεται «ο μπον» είναι στα μέσα του καλοκαιριού, οπότε θεωρείται ότι τα πνεύματα των νεκρών επιστρέφουν για λίγο στα σπίτια των δικών τους. Με αυτόν τον τρόπο η θρησκεία ενός Ιάπωνα, στη διάρκεια της ζωής, είναι ένας πολυθεϊσμός.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Σιντοϊστικές γιορτές

Οι σιντοϊστικές γιορτές, γνωστές ως «ματσούρι», γίνονται κυρίως την ορισμένη μέρα του χρόνου που γιορτάζει η θεότητα (κάμι) ενός ναού, σε ανάμνηση κάποιου αξιομνημόνευτου γεγονότος, στο οποίο πρωταγωνίστησε ένα κάμι, π.χ. στην απαλλαγή μιας πόλης από επιδημική ασθένεια, αλλά και με αφορμή σημαντικές γεωργικές δραστηριότητες (σπορά, σοδειά), την πρωτοχρονιά, τις ισημερίες κ.λπ. Κύριο στοιχείο τους είναι η παρέλαση στη γειτονιά του ναού ενός μικρού, ξύλινου ομοιώματος του ναού, που λέγεται «μικόσι». Το μικόσι περιφέρεται με δοκούς από συνήθως νεαρά άτομα σε κατάσταση ενθουσιασμού και με τη συνοδεία μουσικής εν μέσω πλήθους που συμμετέχει. Θεωρείται κάτι σαν επίσκεψη εκ μέρους του κάμι, της γειτονιάς που έχει υπό την προστασία του. Ιδιαίτερη μουσική, πάγκοι με γλυκίσματα και φαγητά και γενικά μια χαρούμενη ατμόσφαιρα συνοδεύει ένα ματσούρι. Το ματσούρι συχνά παίρνει μεγάλες διαστάσεις, ιδίως εκεί που παραδοσιακά προσελκύουν ακόμα και εκατομμύρια ανθρώπους από όλη τη χώρα. Σε τέτοια ματσούρι τα μικόσι μπορεί να είναι πολύ περισσότερα από ένα ή να είναι «ντάσι», δηλαδή βαριά και συρόμενα πάνω σε άρματα. Προσφορές καρβελιών από ρύζι, αλκοόλ από ρύζι κ.λπ. τοποθετούνται γύρω και πάνω στο μικόσι μετά το τέλος της γιορτής.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Η περιφορά του μικόσι και οι προσφορές μετά την περιφορά: πιάτο με αλάτι (διώχνει τα δαιμονικά πνεύματα), πιάτο με άβραστο ρύζι και στο κέντρο καρβέλια από ρύζι.
(φωτ. Στ. Παπαλεξανδρόπουλος)

Έκφραση των βασικών πιστεύω της ιαπωνικής θρησκείας και της σχέσης τους με τη θρησκευτική ζωή

Ένας χριστιανός/Μια χριστιανή ταξιδεύει για πρώτη φορά στην Ιαπωνία. Εκεί μαθαίνει πράγματα που δεν ήξερε σχετικά με τον Σιντοϊσμό και τη σχέση της φιλοσοφίας του με τη ζωή των Ιαπώνων. Στο ημερολόγιό του/της σημειώνει μία θρησκευτική διδασκαλία που του/της έκανε εντύπωση, καθώς και μία σκέψη σχετικά με όσα συνάντησε και είδε. Εάν ήσασταν στη θέση του/της, τι θα γράφατε στο ημερολόγιό σας;

Τις απαντήσεις θα τις διαβάσουμε στην ολομέλεια και θα αιτιολογήσουμε τις επιλογές μας.

Λατρεία των Κάμι.

Ο Βούδας Αμίντα,
13ος αι. μ.Χ.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκείματα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 301, 303.